

Brázda, Radim

Filozofové v archivu

Pro-Fil. 2018, vol. 19, iss. 2, pp. 55-66

ISSN 1212-9097 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf18-2-1854>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138763>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FILOZOFOVÉ V ARCHIVU

RADIM BRÁZDA

Na jedné pohlednici, kterou jsem kdysi koupil v jednom vídeňském knihkupectví, je fotografie spisovatele Jorge Luis Borgese, kterého fotograf zachytil v pokleku mezi regály plnými knih, od nichž v okamžiku zmáčknutí spouště zvedl hlavu a pohlédl do objektivu. Text pod fotografií uvádí Borgesův citát: *Ráj jsem si vždy představoval v podobě knihovny.* Pro filozofy se zájemem o dějiny filozofie mohou existovat ráje dva. Jeden má biblické parametry, máme o něm pouze zprostředkované představy a popisy, pobyt v něm byl pro člověka omezen. Může však existovat umělý, pozemský, lidmi konstruovaný Borgesův ráj, a to ve formě knihovny rozšířené o archiv. Reálně konstruovaný pozemský ráj můžete navštívit za života jako vracející se návštěvník s badatelskými zájmy. A přeneseně se můžete stát jeho součástí po smrti jako autor knih (toto privilegium je však vyhrazeno nemnohým). Díky tomu, co v němčině označuje pojem „Vorlass“ (pojem Vorlass vysvětlím dále v textu), se do něj mohou někteří filozofové dostat současně jako autoři (žijící) i návštěvníci, jimž je projevována úcta. Pro současného filozofa zajímajícího se o dějiny německé filozofie se jeví atraktivnější Borgesovský ráj opakovaně navštěvovat při vědomí, že i filozof, stejně jako všichni ostatní, je v pozemských parametrech budoucí byvší. Jedním z takových míst, na nichž se lze těšit z pozemských radostí spjatých se studiem dějin německé filozofie, je Deutsches Literaturarchiv Marbach (DLA). Z takového ráje můžete být „vyhnáni“ jen proto, že již pro dnešek ve 20:00 zavírají, ale zítra ráno vás zase rádi uvidí (pokud není neděle, která je vyhrazena odpočinku).

Záměrem textu je přiblížit na základě opakované vlastní zkušenosti bohaté činnosti DLA, možnosti a podmínky bádání na tomto místě a s pomocí několika příkladů naznačit atraktivní aktivity všech součástí archivu v Marbachu, které byly nebo jsou spjaty s dějinami a současností německé filozofie. Poprvé jsem byl řádným stipendiantem DLA v roce 2017. V průběhu dvouměsíčního pobytu jsem studoval pozůstalost Odo Marquarda. Následně jsem navštívil DLA v roce 2018, včetně komplexní prohlídky nitra a podzemí archivu v den otevřených dveří, při příležitosti výročí narozenin Friedricha Schillera. Po návštěvách archivu, především jeho filozofických sbírek, lze říci, že proti občasným melancholickým nebo zpochybňujícím vlnám, které věští konec filozofie, konstatují její krizi nebo pochybují o možnostech, oprávněnosti nebo užitečnosti filozofie dnes a o jejích kompetencích v současné vzdělanosti, je možné připomenout jedno z jednoduchých a účinných remédií: zvědavost a pravidelnou práci filozofa v archivu.

Nenápadný vstup do hlavní budovy DLA

Co je DLA?

Začnu nevážnou poznámkou, která je však spjata s pozůstalostí filozofa, která je v archivu umístěna již celá. Při procházení pozůstalosti Odo Marquarda jsem narazil na rukopis textu *Fortschritt und Bewahrungskultur* (datován 2006). Marquard proslavil přednášku s tímto názvem při příležitosti 75. výročí Landeskirchlichen Archiv der Evangelisch Lutherischen Kirche in Bayern v Norimberku. Marquard zde popisuje, jak byl svědkem rozhovoru jeho ženy Edeltraut s přítomnými pány. Během rozhovoru došla řeč na „satí“, kterému se v Indii konvenčně rozumělo jako upalování manželky zemřelého manžela. Paní Marquardová navrhla jiný výklad pojmu: upalování vdov je upalování pozůstalosti zemřelého manžela prostřednictvím jeho manželky. Pokud bychom slova „vdova“ a „pozůstalost“ brali v přeneseném slova smyslu, pak bychom si mohli představit, co by také mohl být archiv. Marquard novou definici „satí“ na místě pohotově upravil pro potřeby definice archivu: „*Archiv: to jsou pozůstalosti, které vdovy nespálí.*“¹

Das Deutsche Literaturarchiv Marbach je zásadním archivem novější německé literatury shromažďujícím ve svých sbírkách klíčová díla a archiválie cca od roku 1750 po současnost. Součástí instituce s názvem Deutsches Literaturarchiv Marbach jsou dnes krom archivu a knihovny rovněž Schiller National Museum a Literaturmuseum der Moderne. Každé instituci náleží architektonicky specifická a samostatná budova a celý komplex je rozložen v parku na skalní plošině nad řekou Neckar. Součástí komplexu je i architektonicky vzdušná a prosvětlená budova Collegienhausu, určená pro ubytování badatelů z celého světa, kteří při pobytu zde nemusejí opustit prostor edenu ani po zavírací době (o restauraci, z jejíž terasy vidíte celý areál a široko do kraje, nemluvě). Archiv byl založen 12. července 1955 pod názvem Das Deutsche Literaturarchiv. Na Deutsches Literaturarchiv Marbach byl přejmenován v roce 2005. Zaštiťující institucí je Deutsche Schillergesellschaft. Deutsche Schillergesellschaft je literární společnost, jejímž cílem je propojování čtenářů a učenců z celého světa a trvalé poukazování na živoucí roli a význam literatury. Činí tak nejen díky badatelské činnosti a shromažďování a pořádání sbírek, ale i s pomocí řady stipendijních

¹ „*Archiv: das ist die Nichtverbrennung von Nachlässen durch Witwen.*“ Marquard, O. Nachlass, Kasten 18; 1. Mape: Prosa, Vorträge und Aufsätze F 5; text *Fortschritt und Bewahrungskultur*, s. 1.

badatelských programů, otevřeným odborníkům z celého světa, kteří se zabývají německou literaturou a pochopitelně také filozofií. Kořeny společnosti sahají do roku 1835, kdy vznikl Schillerverein Marbach. V roce 1895 byl založen Schwäbischer Schillerverein, který je dodnes zastoupen ve výboru Deutsche Schillergesellschaft, stejně jako Weimarer Schillerverein, který byl založen v roce 1991. Původním cílem Schwäbischer Schillerverein byla dle preambule *podpora znalosti Schillerova díla, jeho osoby a jeho idejí a za tímto účelem založení archivu a muzea v Marbachu*. Založení Schiller National Museum v Marbachu bylo jedním z realizovaných záměrů původního spolku. Vznikla tím instituce, která se věnovala studiu a péči o odkaz Schillera a dalších švábských básníků a spisovatelů (Christopa Martina Wielanda, Johanna Christiana Friedricha Hölderlina, Eduarda Friedricha Mörike, Johanna Ludwiga Uhlanda a dalších). V roce 1903 byla otevřena budova muzea na Schillerhöhe a na jednotlivých výstavách, v publikacích a díky přednáškové činnosti byly zpřístupňovány archiválie literátů a výsledky bádání. V roce 1947 se spolek přejmenoval na Deutsche Schillergesellschaft. V roce 1955 byl založen Deutsches Literaturarchiv, jehož vznik byl výsledkem rozšíření dosavadní činnosti muzea na veškerou novější německou literaturu. V roce 2006 pak byla otevřena nová budova Literaturmuseum der Moderne jako výsledek projektu, který probíhal od roku 2002. Jeho budova je moderní variací na antický peripteros.

Pohled na Literaturmuseum der Moderne a Schiller National Museum

DLA se společně s dalšími institucemi a univerzitami podílí na interdisciplinárních a internacionálních výzkumných projektech vztažených k dějinám německé duchovní kultury. Hlavním cílem DLA je shromažďování, archivování a zpřístupňování novější německé literatury (tedy cca od roku 1750 po současnost). Slouží literatuře, výzkumu a vzdělávání. Výsledky své práce zpřístupňuje DLA prostřednictvím tematických a autorských výstav, konferencí, setkání s autory a zveřejňováním vědeckých prací, které vznikají díky přístupným archivním materiálům. Setkání odborníků, badatelská a přednášková činnost a množství

publikací v několika edičních řadách tematizují aktuální otázky v oblasti literatury a vědy a zpřístupňují jedinečné archiválie širokému publiku. DLA nabízí systém badatelských stipendií pro studenty i profesionální badatele. Badatel, který sem přijede, má vše k dispozici na dosah ruky, může se ubytovat přímo v areálu DLA (Collegienhaus).² Může využívat komfortních služeb knihovny a oddělení rukopisů, znalostí specializovaných knihovníků a pracovníků archivu. Každý stipendiant má přiděleného specializovaného konzultanta, na něhož se může obracet s dotazy v příslušné oblasti bádání. V době, kdy jsem měl možnost studovat zde dva měsíce pozůstalost Odo Marquarda, jsem se zde setkal s badateli z Jižní Koreje, Kanady, Velké Británie, Francie, Číny, Ruska, Polska, Mexika a pochopitelně z Německa a Rakouska. Knihy vám připravují k cedulce s vaším jménem v hlavním sále knihovny. O patro níže jsou ve volném výběru trvale k dispozici všechna souborná vydání textů německých filozofů. Z tohoto sálu se vchází do specializované čítárny rukopisů s proskleným stropem a jednou stěnou. Právě sem vám připraví pro DLA typické zelené archivní krabice, v nichž se uchovávají pozůstalosti.

Ve sklepení archivu – den otevřených dveří

V současnosti obsahuje archiv cca 1 400 pozůstalostí a sbírek spisovatelů a vzdělců, archivy literárních nakladatelství (Cotta-Archiv a od roku 2009 Suhrkamp-Archiv, Helen und Kurt Wolff-Archiv, Siegfried Unseld Archiv), přes 450 000 obrazových a předmětných objektů. Reálně to znamená více než 40 000 zelených archivních krabic, které na délku představují kilometry vzdáleností poskládané v regálech, které vyplňují rozsáhlé podzemí. Knihovna je největší speciální sbírkou nové německé literatury a obsahuje kolem 1 milionu svazků a nadto přes 160 autorských a sběratelských knihoven. Knihovna uchovává autografy, typoskripty, knihy z pozůstalosti autorů s jejich poznámkami. Součástí sbírek jsou katalogy

² Péči o blaho a relaxaci badatelů dokládá v Collegienhausu i pečlivě doplňovaný automat na třetinková lahvová piva ze Stuttgarter Bräu (Herren Pils), dvoudecové lahvičky s vínem a různé nealkoholické nápoje.

autorů a antikvariátů nebo archiv knižních obálek. Naleznete zde cca 1 100 literárních a literárně vědných časopisů. Uloženy jsou zde zvukové a obrazové dokumenty, obrazy, sochy, medaile, grafiky, fotografie, plakáty, posmrtné masky. V hudební části lze nalézt notové partitury a nahrávky. Výsledky badatelské činnosti jsou publikovány v edičních řadách Marbacher Schriften, Spuren, Marbacher Faksimilie-Drucke, Jarbuch der Deutschen Schillergesellschaft – Internationales Organ für neuere deutsche Literatur, pravidelně vychází vynikající Zeitschrift für Ideengeschichte. Součástí jsou i další ediční počiny.³ Sbírkou DLA s cennými prameny z oblasti literatury a duchovních dějin jsou otevřeny všem, kdo se chtějí věnovat pramennému výzkumu z profesních či soukromých zájmů. Při zevrubné prohlídce při příležitosti dne otevřených dveří jsem se dozvěděl, že současná kapacita knihovny a archivu je na hranici naplněnosti. Již nyní jsou některá depozita uložena i mimo Marbach. A objevuje se otázka po kapacitě ráje. Jednou z možností je digitalizace, která má z hlediska prostorového jistě výhody, ovšem připraví vás o fyzický kontakt s archiváliemi.

Vstup do Collegienhaus a nad ním Literaturmuseum der Moderne

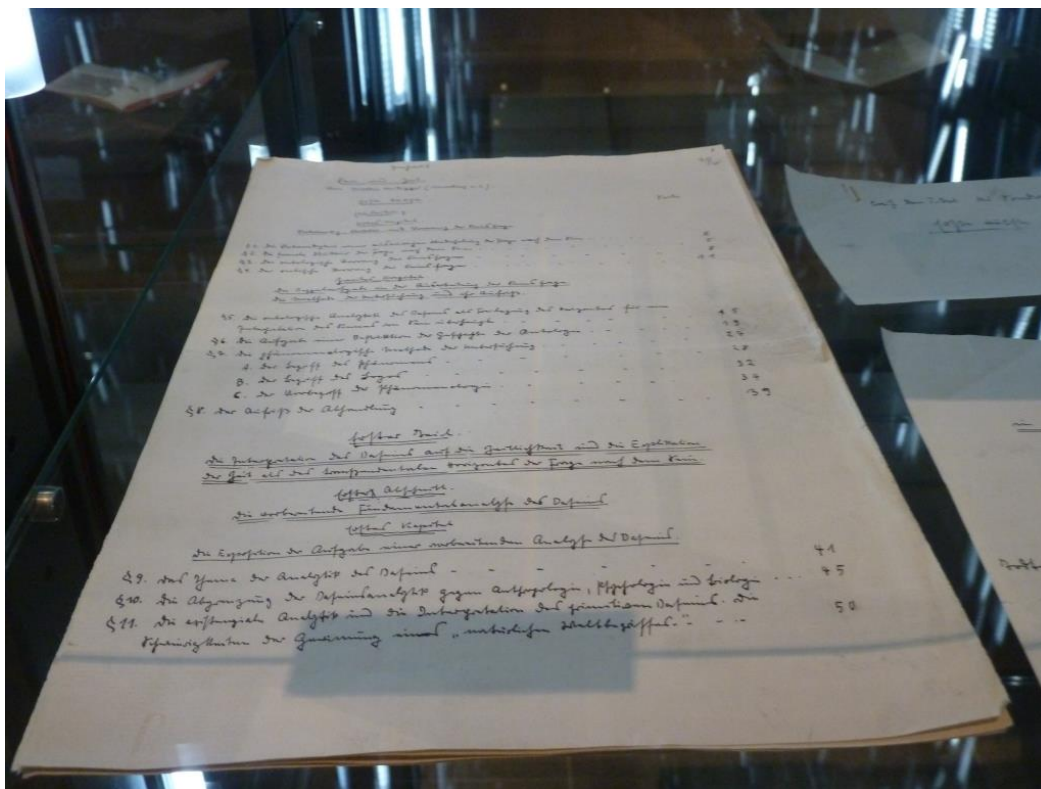
Marbach, Arendtová a sbírka filozofických pozůstalostí

Filozof se zájmem o dějiny německé filozofie se, krom možného studia všech dosud vydaných sebraných spisů německých filozofů, může zaměřit na zkoumání sbírky rukopisů a pozůstalostí myslitelů 19. až 21. století. Začít může u pozůstalosti na region vázaných Davida Friedricha Strausse a Friedricha Theodora Vischera (spjatých s nedalekým Ludwigsburgem). A následně se ponořit do pozůstalosti či předpozůstalosti (Vorlass) Joachima Rittera, Hanse Blumenberga, Martina Heideggera, Hannah Arendtové, Hanse-Georga Gadamera, Arnolda

³ Komplexní přehled o všech aktivitách DLA, včetně výstav, přednášek a nových publikací naleznete na stránkách DLA: <https://www.dla-marbach.de/>. Za zmínku stojí, že vydavatelé časopisu Zeitschrift für Ideengeschichte, v němž jsou uveřejňovány texty založené na archivním výzkumu, nemají potřebu být zařazeni v nějaké databázi. Jednoduše proto, že germanisté, filozofové, historikové a literární vědci vědí, že časopis má trvale vysokou odbornou úroveň a renomé a nepotřebují k tomu žádné formální potvrzení.

Gehlena, Nicolaie Hartmanna, Karla Jasperse, Karla Löwitha, Ludwiga Klagese, Edith Landmannové, Odo Marquarda, Hermanna Lübbe, Ernsta Tugendhata a dalších. V současnosti přibývají do sbírek přírůstky fenomenologické, existencialistické a hermeneutické tradice. Počátek sbírky pozůstalosti a archiválií novodobých filozofů v DLA je spojen událostmi, v nichž figurují Heidegger a Arendtová. Heidegger v období kolem dubna 1969 požádal manželku Elfriede, aby napsala dopis Hannah Arendtové, která tehdy žila v New Yorku. Důvodem byla snaha získat informace o tom, kdo by se případně mohl zajímat o koupi rukopisu *Sein und Zeit*. Arendtová odpověděla dopisem ze 17. května 1969, v němž po předběžném průzkumu zjistila, že podle všeho by nejvyšší cenu zaplatil zájemce z Texasu. Současně však Heideggerovi napsala, že prvním místem, kterému by měl rukopis nabídnout, je právě Schiller-Archiv v Marbachu. Heidegger dal na její radu a již koncem roku 1969 se rukopis *Sein und Zeit* ocitl (spolu s dalšími rukopisy) v Deutsches Literaturarchiv. Nyní je rukopis *Sein und Zeit* vystaven ve stálé expozici Literaturmuseum der Moderne. V dalších letech se Heideggerova pozůstalost dostupná v archivu značně rozrostla. Nyní je její součástí rovněž 572 dosud nezveřejněných dopisů a 36 pohlednic. Korespondence s bratrem vzbudila v roce 2014 opět vzrušenou debatu kolem někdejších Heideggerových politických názorů. Získáním Heideggerových rukopisů se začal postupně rozšiřovat záběr sběratelského zájmu archivu v Marbachu krom literárních sbírek i na filozofické sbírky. Vznik jedné z nejvýznamnějších archivních sbírek pozůstalostí německých filozofů byl v neposlední řadě zásluhou Hannah Arendtové. V letech 1956–1985 byl ředitelem DLA Bernhard Zeller. Právě díky němu se DLA stal mezinárodně uznávanou institucí, na kterou přijíždějí vědci z celého světa. Arendtová se s Zellerem seznámila při návštěvě Marbachu, na jaře 1970, při příležitosti výstavy o Hölderlinovi. Zeller ji ještě téhož roku navštívil v New Yorku. Již 4. listopadu 1973 mohl Zeller převzít sbírku korespondence mezi Arendtovou a Jaspersem, korespondenci mezi Arendtovou a německým sionistou Kurtem Blumenfeldem a řadu zápisů Heideggerových přednášek a typoskriptů. Arendtová navštívila při své poslední cestě do Evropy a pouhých několik měsíců před smrtí právě Marbach (zemřela 4. prosince 1975). DLA přenechala rozsáhlý archiv korespondence se svým druhým velkým učitelem Karlem Jaspersem. Při více než měsíčním červnovém pobytu v Marbachu celý archiv dopisů znovu pečlivě prohlédla. Pročítala při tom velké množství dopisů a z její četby existují soukromé poznámky. Arendtová tak shodou okolností stála na počátku vzniku dalšího, tentokrát filozofického těžiště sbírek DLA.⁴ Nejen těžiště, ale i specifika DLA. Tím je právě to, co se označuje pojmem „Vorlass“.

⁴ Činnost Arendtové, její pobyt v Marbachu a okolnosti předání korespondence a odkázání části vlastního archivu do sbírek DLA popsal podrobně Ulrich von Bülow v textu *Hannah Arendt in Marbach. Spuren* č. 105, Marbach 2015.

Rukopis Sein und Zeit vystavený v Literaturmuseum der Moderne

Vorlass

Německé slovo *Vorlass* bychom doslova mohli přeložit komolým způsobem jako před-pozůstalost. Je to část pozůstalosti, osobního archivu, kterou přesune do archivu filozof (nebo literát), který teprve „bude byvší“. Může tak učinit na základě diskrétní žádosti DLA. Nebo ji DLA sám nabídne. Pro žijící autory pak může být dopis z Marbachu poctou i mementem současně. Vorlass se stává Nachlassem, tedy pozůstalostí, v okamžiku smrti autora. Při procházení pozůstalosti Marquarda jsem narazil na jeho korespondenci s jeho žákem Franzem Josefem Wetzem. Korespondence se týkala přípravy sborníku textů *Endlichkeitsphilosophisches. Über das Altern* (2013) a editace přednášek k filozofii existence s názvem *Der Einzelne. Vorlesungen zur Existenzphilosophie* (2013). Wetz je připravoval k vydání při příležitosti 85. narozenin Odo Marquarda. Zde jsem našel Marquardovu poznámku, která mi objasnila smysl slova „Vorlass“. Marquard poznamenal v pokročilém věku, že vydání textů se připravuje s mottem: *Vzdávejte starým čest dříve než vystydnou*, doslova „*Ehret die Alten bevor sie erkalten*“. Jakkoli se může jevit toto lakonické vyjádření syrově, vystihuje podstatu věci. Marquard sám byl (jak se na pyrrhónského skeptika sluší) vůči převedení svého Vorlassu do Marbachu zdrženlivý. Svému příteli, historikovi filozofie Karlfriedovi Gründerovi napsal v dopise z 19. listopadu 2009 po převozu svých textů do DLA: *Nikdy jsem nezamýšlel shromážďovat archiv: jsem skeptický vůči tomu, že by šlo prožít vlastní život ještě jednou. Ale jestliže marbachští chtějí něco mít, dám jim to málo, co mám.*⁵ Pro méně skeptické autory může být účast na osobním předávání části Vorlassu do archivu zvláštním zážitkem, při němž se mohou setkat s těmi, kteří budou po jejich smrti Nachlass procházet. Lze říci, že na počátku tradice přesouvání Vorlassu do DLA stála Hannah

⁵ „*Ich habe insgesamt nicht vorgehabt, einen Nachlass zu sammeln: ich bin skeptisch, so dass eigene Leben noch einmal zu leben. Aber wenn die Marbacher was haben wollen, gebe ich das Wenige, was ich habe.*“ Marquard, O. Nachlass, Kasten 29 A: Marquard Briefe von Ihm an G. Dopis Karlfried Gründerovi ze dne 19. listopadu 2009.

Arendtová, která doporučila Heideggerovi, aby rukopis *Sein und Zeit* nabídl právě do Marbachu. Po tak velkolepém počátku je pravděpodobně získávání Vorlassu snazší. Jednoho z velkolepých předání částí Vorlassu jsem se shodou okolností mohl zúčastnit v průběhu svého pobytu v roce 2017. V tomto roce získal DLA 154 deníků dramatika Petra Handke (prvních 67 deníků již v roce 2007). Deníky představují vzhled do 40 let jeho života. Při předání deníků v říjnu 2017 byl uspořádán slavnostní večer, jehož se Handke osobně účastnil. Na pódiu v Humboldtově sále s ním tehdy hovořil ředitel oddělení archivu rukopisů Ulrich von Bülow. Společně listovali Handkeho deníky, detaily z deníků byly současně promítány na plátno a Handke komentoval své záznamy, mnohdy časově velmi vzdálené a psané v několika jazycích. Deníky představují cca 33 000 stran se záznamy pozorování, poznámkami, popisy, s jazykovými hříčkami, monology, poznámkami k četbě. Pro filozofy jsou zajímavé Handkeho obsáhlé poznámky z četby Spinozy a Heideggera, k jejichž textům se opakovaně vracel. Letos vyšla z tohoto slavnostního večera kniha *Das stehende Jetzt. Die Notizbücher von Peter Handke. Gespräch mit dem Autor und Essays von Ulrich von Bülow* (von Bülow 2018).⁶ Na uvedeném příkladu je zřetelné, s jakou systematickostí, precizností, vážností a úctou přistupují badatelé z Marbachu k instituci Vorlassu a co znamená zpřístupňování výsledků činnosti archivu.

Nachlass

Se stejnou precizností a systematickostí se zpřístupňují rovněž pozůstalosti významných německých filozofů. Ulrich von Bülow a Mark Schweda vydali v roce 2017 v ediční řadě *Marbacher Schriften – Neue Folge*. 6 texty z pozůstalosti dalšího z řady filozofů, kteří svým vlivem profilovali značnou část filozofického diskursu v Německu přinejmenším od konce 40. let. Jedná se o Joachima Rittera a jeho přednášky z filozofické estetiky *Joachim Ritter. Vorlesungen zur Philosophischen Ästhetik*, které měl Ritter v Münsteru v zimním semestru 1947/48. Právě tyto přednášky mají klíčový význam pro porozumění Ritterově teorii moderny, která je charakterizována dvěma klíčovými pojmy „Entzweiung“ a „Kompensation“. Na přednášky o filozofické estetice navazuje obsáhlý sborník textů, vydaný týmiž autory pod názvem *Entzweite Moderne. Zur Aktualität Joachim Ritters und seiner Schüler* (*Marbacher Schriften – Neue Folge*. 15, Marbach 2017). Sborník systematicky mapuje základní oblasti Ritterovy filozofické činnosti. Příspěvky jednotlivých autorů se opírají právě o archivní výzkum nebo se, jako v případě Hermanna Lübbe, jedná o autory, kteří patřili do Ritterova Collegia philosophica v Münsteru.

Podobně se již léta ve spolupráci DLA a nakladatelství Suhrkamp zpřístupňuje rozsáhlá pozůstalost Hanse Blumenberga, která je od roku 2002 umístěna rovněž v Marbachu a je středem značného zájmu filozofů a germanistů z celého světa. Dá-li se v určitém čase prostudovat pozůstalost Odo Marquarda, kterou tvoří 53 zelených archivních krabic (vydané knihy a studie tvoří samostatnou část), v případě Hanse Blumenberga se to jeví nemožné. Blumenbergovo dílo obsahuje 20 základních monografií, nespočet článků a 40 000 stran pozůstalosti. Pozůstalost obsahuje 200 krabic s rukopisným materiálem, 1435 knih z jeho pracovní knihovny. Jeho pověstný systém dřevěných krabiček s lístky (cca 30 000 kartiček) zaplňuje 32 archivních krabic. První sbírku kartiček začal Blumenberg shromažďovat od roku 1940 a přišel o ni díky válečným událostem. Do současnosti dochovanou sbírku začal budovat nejpozději od roku 1947. Její utváření bylo spjato s Blumenbergovým systematickým postupem analytického čtení, interpretace a uspořádávání poznámek do krabiček s kartičkami. Blumenberg si nejen zaznamenával poznámky z četby knih, časopisů, novin. Do černé

⁶ von Bülow se reflexi Handkeho čtení Heideggera věnoval podrobněji již dříve ve studii *Raum, Zeit, Sprache: Peter Handke liest Martin Heidegger* (2012).

poznámkové knihy podrobně protokoloval i to, co a kdy přečetl, jaké filmy viděl, nebo jaké pořady sledoval v TV. Díky tomu víme, že např. 27. června 1977 viděl v televizi inscenaci Strindbergova Otce a následující den dokončil četbu Heideggerových Magdeburských přednášek „*Grundprobleme der Phänomenologie*“. Při četbě si v knihách tužkou podtrhával vybrané pasáže podle pravítka. Rovněž si tvořil na žluté kartičky vlastní věcné rejstříky. Kartičky s jeho rejstříky zůstávaly založené v knihách. Tento způsob četby naznačuje, že se primárně nezajímal ani tak o celek knihy, ale spíše o jím vybraná a sledovaná témata, pojmy a metafory. Podobně si zaznamenával údaje o vydaných textech a přednáškách. Na popsaných kartách, které použil k nějakému tématu, jsou vpravo nahoře 3 červené čárky a na druhé straně karty zkratka projektu, pro který téma z karty použil. Měl i seznam kartiček, v němž si zaznamenával, kterou kartu kdy a pro jaký projekt použil – pokud tak učinil, je v seznamu škrtnuta podle pravítka. Vedl si též statistiku ročního přírůstku svých kartiček. Téměř hotové rukopisy, sbírky textů nebo materiály pro zvláště důležité projekty uchovával v modrých, červených nebo oranžových pořadačích. Pocházely z majetku jeho otce a mají znak Kunstverlags J. C. Blumenberg – muže s trubkou. Vyřazené karty nebo ty, které chtěl sám stáhnout z dalšího oběhu ve vlastní intelektuální dílně, zabalil do papíru nebo obálky, zalepil a popsal jako „erl.KK“. Jejich počet přibližně odpovídá těm, které zůstaly aktivní. Součástí pozůstalosti je rovněž téměř 10 000 stran rozsáhlý konvolut s krátkými eseji, které jsou často jen jednostránkové. HB je pojmenoval zkratkou UNF – snad nehotové (*Unfertiges*) nebo nepovolené fragmenty (*Unerlaubte Fragmente*).⁷

Při hledání korespondence mezi Blumenbergem a Marquardem jsem v Blumenbergově pozůstalosti nahlédl do krabice číslo 24 a mezi mnoha jinými zde našel jednu kartičku v oddíle „Sokrates“. Kartička byla nadepsaná „Sokrates – varianty formule“. Blumenberg si na ni poznamenal:

Sokrates: Vím, že nic nevím.

Mikuláš Kusánský: Vím díky tomu, že nevím (přičemž vím, proč nemohu nic vědět).

Freud: Nevím, že vím.

Ideál teorie poznání: Vím, že vím, protože vím, jak vím.

Dogmatická skepse: Vím, že nemohu nic vědět.

Pyrrhónská skepse: Ani jednou nevím, zda mohu vědět.

Kant: Vím, co nemohu vědět, protože o tom, co vědět mohu, vím, jak to mohu vědět.

Bůh: Vím, že vím všechno; ale nevím, že to vím.

S pomocí tohoto nahodilého příkladu si lze představit, jaké komprimované vědění se může skrývat v několika poznámkách na jedné kartičce.

⁷ Pokud nemáte prozatím možnost navštívit DLA, naleznete fotografie těchto detailů z pozůstalosti Hanse Blumenberga například v příspěvku Ulricha von Bülova v knize (Borck 2014). O Blumenbergově metodě analytického čtení, uchovávání, pořádání informací a psaní referují Dorit Krusche a von Bülow podrobně ve společné studii, zařazené jako doslov v knize (Blumenberg 2012).

Citace bez uvedení pramene na stěně Salzscheuer Bräu v Marbachu

Stopy filozofů v Schillerově muzeu a v Literaturmuseum der Moderne – Hegel a Wittgenstein

Uvedl jsem, že součástí DLA jsou rovněž v názvu této části uvedené instituce, které se věnují výstavním činnostem, při nichž se veřejnosti představují archivní sbírky. Při opakovaných návštěvách Schillerova muzea⁸ si můžete podrobně prohlížet různé exponáty spjaté nikoli pouze se Schillerem, ale i s jeho současníky a následovníky. Při opakovaných návštěvách, které jsou vhodným protažením těla po dlouhém vysedávání v archivu a knihovně, si můžete ve vitrině v prvním patře povšimnout vystaveného zažloutlého sešitu s rukopisnými poznámkami. Jedná se o záznamy z Hegelových přednášek z dějin filozofie z podzimu 1831. Jejich autorem je budoucí filozof, spisovatel a teolog David Friedrich Strauss (jeho rodný Ludwigsburg je z terasy Literaturmuseum der Moderne muzea vidět na horizontu při pohledu směrem na západ). Strauss ukončil poznámky z přednášek 14. listopadu 1831 stručným zápisem: „14. listopadu večer zemřel Hegel na cholera“ (viz fotografie) Hegel sice pravděpodobně zemřel z jiné příčiny, ale ukončení přednášek z tohoto ultimátního důvodu je Straussem zaznamenaným faktem. Přednášky skončily a po letech se nezvratně stal byvším i Strauss. Díky archivu jsou však uchovány a zpřístupňovány i tyto epizody, které podněcují představivost.

Po východu ze Schillerova muzea můžete zamířit do několik desítek metrů vzdáleného Literaturmuseum der Moderne. I v jeho výstavní činnosti se nám pravidelně připomínají

⁸ Jako stipendiant (i alumni) dostanete na celou dobu pobytu volnou vstupenku do obou muzejí.

filozofové, někdy díky překvapivým souvislostem a konstelacím, které propojují archivní materiály se současným uměním. Na přelomu září a října 2017 jsem měl možnost navštívit výstavu s názvem *Die Familie. Ein Archiv*, zaměřenou na výstavu rodinných archivních materiálů německých spisovatelů a myslitelů. Jedním z exponátů byla i videoinstalace, při níž se na stěnu promítal postupně na sebe vzájemně přecházející velký portrét tvořený z prolínajících se fotografií Ludwiga Wittgensteina a jeho sestry Helene. Autorem této instalace je Michael Nedo, ředitel Wittgenstein Archiv v Cambridge. Výsledkem byl líně se proměňující kompozitní portrét Ludwiga a Helene. Podnětem pro vytvoření instalace byla následující událost. Kolem roku 1920 zaujala Wittgensteina metoda určování společných rysů obličeje určitých skupin osob. Jejím autorem byl Francis Galton (bratranec Charlese Darwina). Zaujetí vedlo Wittgensteina k experimentům s kompozitními portrétními fotografiemi sebe samého a jeho sestry Helene. Fotografie pořídil v roce 1920 fotograf Moritz Nähr. Wittgenstein nacházel v překrývajících se fyziognomiích na kompozitních fotografiích neostré, stěží zachytitelné relace (fuzziness), tzv. rodinné podobnosti (die Familienähnlichkeiten). Současná umělecká manipulace s archivními materiály tak umožnila vizualizaci události, která mohla být výsledkem experimentální přípravy k filozofické reflexi tématu rodinných příbuzností, které Wittgenstein popsal v *Philosophische Untersuchungen*. Ta vznikala v období mezi roky 1936 – 1946, dílo bylo publikováno posthumně v roce 1953. Oba na konci článku přiložené snímky zachycují dvě různé fáze promítaného obrazu.

Kompozitní fotografie Helene a Ludwiga Wittgensteinových

Závěrem

Spisovatel Julian Barnes popisuje téma nejistoty osudu díla a pozůstalosti následovně:

Nejdřív vás přestanou tisknout a pošlou vás do temných koutů antikvariátů a prodejních webových stránek. Potom, pokud máte to štěstí, krátký návrat na scénu a dotisk jednoho či dvou titulů. Pak zase konec, načež nastane období, kdy vás jako téma vnutí několika vysokoškolským studentům, kteří unaveně listují vašimi knihami a říkají si, proč jste toho museli napsat tolik. Nakonec nakladatelství zapomenou, akademický zájem povadne, společnost se změní a lidstvo se posune o kousek dál, zatímco evoluce bude vytrvale plnit svůj bezúčelný účel a měnit nás všechny v tvory odpovídající bakteriím a měňavkám. Je to

nevyhnutelné. A v určité chvíli (která musí logicky nastat) bude mít spisovatel svého posledního čtenáře. (Barnes 2009, 220)

Je možné, že tato posloupnost událostí v mnoha případech nastane. Úctyhodná instituce DLA dělá vše pro to, aby tato situace nenastala. Usiluje o zpřístupnění textového bohatství, které je stále pro mnoho badatelů z celého světa natolik atraktivní, že se sjíždějí právě do Marbachu, na místo, které má pro toho, kdo se zajímá o dějiny německé filozofie, status zcela specifického filozofického ráje, v němž můžete opakovaně pobývat do doby, než budete byvší.

Literatura:

Barnes, J. (2009): *Žádný důvod k obavám*, Odeon.

Krusche, D. – von Bülow, U. (2012): Nachwort, in Blumenberg, H. *Quellen, Ströme, Eisberge*, Suhrkamp.

Borck, C. (ed.) (2014): *Hans Blumenberg beobachtet. Wissenschaft, Technik und Philosophie*, Alber.

von Bülow, U. (2012): Raum, Zeit, Sprache: Peter Handke liest Martin Heidegger, in Figal, G. (ed.) *Heidegger und die Literatur*, Klostermann, 131–156.

von Bülow, U. (2015): *Hannah Arendt in Marbach*, Spuren 105, DLA Marbach.

von Bülow, U. (2018): *Das stehende Jetzt. Die Notizbücher von Peter Handke. Gespräch mit dem Autor und Essays von Ulrich von Bülow*. DLA Marbach.

Deutsches Literaturarchiv Marbach (ed.) (2008): *Denkbilder und Schaustücke. Das Literaturmuseum der Moderne, Begleitkatalog zur Dauerausstellung*, Marbacher Katalog 60, DLA Marbach.

Gfrereis, H. – Raulff, U. (eds.) (2015): *Die Seele. Die Dauerausstellung im Literaturmuseum der Moderne*. Begleitbuch zur neuen Dauerausstellung im Literaturmuseum der Moderne, Marbacher Katalog 68, DLA Marbach.

Marquard, O.: A: Nachlass, Kasten 18, 1. Mape: Prosa, Vorträge und Aufsätze F 5; text *Fortschritt und Bewahrungskultur*, datován 2006, s. 1., DLA Marbach am Neckar.

Marquard, O.: A: Nachlass, Kasten 29, Marquard Briefe von Ihm an G, dopis Karlfried Gründerovi ze dne 19. listopadu 2009, DLA Marbach am Neckar.

Oficiální stránky DLA Marbach [navštíveno 2018-11-10], dostupné z: < <https://www.dla-marbach.de/> >.

Použité fotografie pocházejí z osobního archivu autora.